

ARREST VAN HET GERECHT (Derde kamer)
24 september 1996 *

In zaak T-485/93,

Société Louis Dreyfus et Cie., vennootschap naar Frans recht, gevestigd te Parijs, vertegenwoordigd door R. Saint-Esteben, advocaat te Parijs, domicilie gekozen hebbende te Luxemburg ten kantore van A. May, advocaat aldaar, Grand-Rue 31,

verzoekster,

tegen

Commissie van de Europese Gemeenschappen, vertegenwoordigd door M.-J. Jonczy, juridisch adviseur, N. Khan, lid van haar juridische dienst, en ter terechtzitting door B. J. Drijber, lid van haar juridische dienst, als gemachtigden, domicilie gekozen hebbende te Luxemburg bij C. Gómez de la Cruz, lid van haar juridische dienst, Centre Wagner, Kirchberg,

verweerster,

betreffende in de eerste plaats een verzoek tot nietigverklaring van de beschikking van de Commissie van 1 april 1993, gericht tot de Vnesheconombank, en in de tweede plaats tot vergoeding van de schade die verzoekster stelt te hebben geleden,

wijst

* Procestaal: Frans.

HET GERECHT VAN EERSTE AANLEG (Derde kamer),

samengesteld als volgt: C. P. Briët, kamerpresident, B. Vesterdorf en A. Potocki, rechters,

griffier: J. Palacio González, administrateur

gezien de stukken en na de mondelinge behandeling op 25 april 1996,

het navolgende

Arrest

Toepasselijke wettelijke regeling

- 1 Na de noodzaak te hebben vastgesteld van het verlenen van voedselhulp en medische bijstand aan de Sovjet-Unie en haar republieken, heeft de Raad op 16 december 1991 besluit 91/658/EEG betreffende de toekenning van een lening op middellange termijn aan de Sowjetunie en haar Republieken (PB 1991, L 362, blz. 89; hierna: „besluit 91/658”) vastgesteld, dat bepaalt:

„Artikel 1

1. De Gemeenschap verstrekt de USSR en haar Republieken een lening op middellange termijn voor een hoofdsom van ten hoogste 1 250 miljoen ecu, die in drie achtereenvolgende tranches zal worden uitbetaald en een looptijd van maximaal drie jaar heeft, om de invoer mogelijk te maken van landbouw- en voedselproducten en medische artikelen (...)

Artikel 2

Met het oog op het bepaalde in artikel 1 wordt de Commissie gemachtigd namens de Europese Economische Gemeenschap de nodige middelen op te nemen die in de vorm van een lening ter beschikking van de USSR en haar Republieken worden gesteld.

Artikel 3

De in artikel 2 bedoelde lening wordt door de Commissie beheerd.

Artikel 4

1. De Commissie wordt gemachtigd om met de autoriteiten van de USSR en haar Republieken (...) de economische en financiële voorwaarden uit te werken voor de toekenning van de lening, de regels voor de terbeschikkingstelling van de middelen en de voor de aflossing van de lening vereiste garanties.

(...)

3. De produkten waarvan de invoer met de leningsmiddelen wordt gefinancierd, worden tegen wereldmarktprijzen geïmporteerd. Voor de aankoop en de levering van deze produkten, die aan internationaal erkende kwaliteitsnormen moeten voldoen, moet de vrije concurrentie worden gewaarborgd.”

- 2 Op 9 juli 1992 stelde de Commissie verordening (EEG) nr. 1897/92 tot vaststelling van uitvoeringsbepalingen voor besluit 91/658/EEG inzake een lening op middellange termijn aan de Sowjetunie en haar Republieken (PB 1992, L 191, blz. 22; hierna: „verordening nr. 1897/92”) vast, die bepaalt:

„Artikel 2

De leningen worden gesloten op grond van overeenkomsten tussen de Republieken en de Commissie waarin de voorschriften van de artikelen 3 tot en met 7 als voorwaarden voor de uitbetaling van de betrokken bedragen zijn opgenomen.

(...)

Artikel 4

1. Met de leningen kunnen alleen aankopen en leveringen van produkten worden gefinancierd die gebeuren in het kader van contracten die door de Commissie zijn goedgekeurd, omdat zij voldoen aan het bepaalde in besluit 91/658/EEG en in de in artikel 2 bedoelde overeenkomsten.

2. De Republieken of de door hen aangewezen financiële vertegenwoordigers moeten de contracten voor goedkeuring aan de Commissie voorleggen.

Artikel 5

De in artikel 4 bedoelde goedkeuring wordt slechts verleend wanneer met name de onderstaande voorwaarden zijn vervuld:

1. Het contract moet worden afgesloten volgens een procedure die vrije concurrentie waarborgt (...)

2. Het contract moet de gunstigste aankoopcondities bieden in vergelijking met de normale prijs op de wereldmarkt.”

- 3 Op 9 december 1992 sloten de EEG, de Russische Federatie en haar financieel vertegenwoordiger, de Vnesheconombank (hierna: „VEB”), overeenkomstig verordening nr. 1897/92 een „memorandum of Understanding” (hierna: „Memorandum”), op basis waarvan de Gemeenschap Rusland de bij besluit 91/658 in het leven geroepen lening zou verstrekken. Zo was bepaald dat de EEG, als uitlener, aan de VEB, als lener, onder garantie van de Russische Federatie, een lening op middellange termijn voor een hoofdsom van 349 miljoen ECU zou verstrekken met een maximale looptijd van drie jaar. Het memorandum vermeldt onder meer:

„6. Het bedrag van de lening, minus commissies en kosten van de EEG, zal aan de lener worden uitbetaald en zal, overeenkomstig de voorwaarden van de leningsovereenkomst, enkel worden gebruikt ter dekking van onherroepelijke documentaire kredieten die door de lener volgens de internationale standaardmodellen zijn geopend op basis van leveringscontracten, op voorwaarde dat dergelijke contracten en documentaire kredieten door de Commissie van de Europese Gemeenschappen zijn goedgekeurd als zijnde in overeenstemming met het besluit van de Raad van 16 december 1991 en met dit Memorandum.”

Volgens punt 7 van het memorandum moest voor goedkeuring van de overeenkomst aan bepaalde voorwaarden zijn voldaan. Een van deze voorwaarden was, dat de leveranciers werden geselecteerd door daartoe door de regering van de Russische Federatie aangewezen Russische organisaties.

- 4 Op 9 december 1992 sloten de Commissie en de VEB de in verordening nr. 1897/92 en het memorandum voorziene leningsovereenkomst. In deze overeenkomst was een nauwkeurige omschrijving van het mechanisme van uitbetaling van de lening opgenomen. Er werd een kredietfaciliteit gecreëerd, waarvan gedurende de trekkingsperiode (15 januari 1993-15 juli 1993) gebruik kon worden gemaakt en die tot doel had, de bedragen voor te schieten die waren goedgekeurd voor de betaling van de leveringen.

- 5 Het mechanisme voor de uitbetaling, dat was gebaseerd op klassieke regelingen die in de internationale handel gewoonlijk worden toegestaan, wordt in deel III van de leningsovereenkomst als volgt beschreven:

„5. Trekking

5.1. Procedure

- a) De lener zal de uitlener op de hoogte stellen van een voorgenomen uitbetaling door middel van de indiening van een verzoek om goedkeuring (...)
- b) Indien de trekkingsperiode is ingegaan en de uitlener op basis van de informatie in het verzoek om goedkeuring en naar zijn volstrekt eigen oordeel ervan overtuigd is, dat het doel van de voorgenomen uitbetaling in overeenstemming is met artikel 3 en met het Memorandum en de adviserende/confirmerende bank die in het verzoek om goedkeuring is genoemd, voor de uitlener aanvaardbaar is, geeft hij binnen een redelijke termijn een bericht van bevestiging overeenkomstig het model in bijlage 3.
- c) Na ontvangst van een bericht van bevestiging betreffende een voorgenomen uitbetaling dient de lener binnen de betalingsperiode een verzoek tot uitbetaling in overeenkomstig de bepalingen van artikel 5.3.

(...)

5.3. Uitbetaling

- a) Een betaling zal, onverminderd artikel 5.5, slechts ter beschikking worden gesteld voor trekking na een verzoek tot uitbetaling dat de uitlener van de lener heeft ontvangen, om een betaling te doen die door de lener aan een goedgekeurde confirmerende bank verschuldigd is. Alle ingediende verzoeken tot

uitbetaling zijn onherroepelijk en verbinden de lener (behoudens de artikelen 10 en 12) als debiteur van het aangegeven bedrag op de aangegeven dag en verplichten hem de uitbetalingsvoorwaarden te aanvaarden.

b) Elk verzoek tot uitbetaling moet:

i) worden gedaan overeenkomstig het in bijlage 4 voorgeschreven model;

ii) worden ondertekend door de lener;

iii) een verzoek inhouden dat de relevante betaling uiterlijk op de laatste werkdag van de trekkingsperiode aan de goedgekeurde confirmerende bank wordt verricht, door de rekening van die bank te crediteren met het bedrag van die betaling;

iv) vergezeld gaan van de in bijlage 4 gespecificeerde documenten.”

6 Het voorziene instrument van het onherroepelijke documentaire krediet is in overeenstemming met de door de Internationale Kamer van Koophandel te Parijs vastgestelde „Uniforme Regelen en Usances met betrekking tot Documentaire Kredieten”, die door de Gemeenschap als standaardmodel voor documentaire kredieten voor de kredietopenende banken zijn aanvaard.

7 Op 15 januari 1993 sloot de Commissie als lener overeenkomstig artikel 2 van besluit 91/658 namens de Gemeenschap een leningsovereenkomst met een bankconsortium onder leiding van Crédit Lyonnais.

De feitelijke grondslag van het geschil

- 8 Verzoekster, een internationale handelsmaatschappij, werd te zamen met andere maatschappijen benaderd in het kader van een onderhandse aanbesteding, georganiseerd door de vennootschap Exportkhleb, een staatsonderneming die door de Russische Federatie was belast met de onderhandelingen over de aankoop van graan.
- 9 Op 28 november 1992 sloot verzoekster met Exportkhleb een overeenkomst voor de verkoop van tarwe, waarbij zij zich verplichtte tot leverantie van 325 000 ton maaltarwe tegen een prijs van 140,50 USD per ton, cif Free Out — Baltische havens. In de overeenkomst was bedongen, dat het goed vóór 28 februari 1993 zou worden verscheept.
- 10 Na ondertekening van de leningsovereenkomst (zie hiervoor r. o. 4) verzocht de VEB de Commissie om goedkeuring van de tussen Exportkhleb en de exporterende vennootschappen gesloten overeenkomsten, waaronder die met verzoekster.
- 11 Nadat de Commissie van verzoekster enkele noodzakelijke aanvullende inlichtingen had verkregen, onder meer over de wisselkoers ECU/USD, die in de overeenkomst niet was vastgelegd, gaf zij op 27 januari 1993 uiteindelijk haar goedkeuring in de vorm van een bericht van bevestiging, gericht aan de VEB. Volgens verzoekster is bij dit bericht van bevestiging de overeenkomst op twee punten gewijzigd, namelijk de duur van de aflading, die de Commissie ambtshalve zou hebben verlengd tot 31 maart 1993, en de wisselkoers ECU/USD. Dit was noch de op 25 januari 1993 door verzoekster aan Exportkhleb voorgestelde koers (van 1,1711), noch de op 28 januari 1993 tussen hen overeengekomen koers (van 1,1714, hetgeen de overeengekomen prijs bracht op 119,94 ECU per ton).
- 12 Volgens verzoekster werd het documentaire krediet door de VEB geopend op 4 februari 1993, maar werd de kredietbrief pas operationeel op 16 februari 1993, dat wil zeggen twee weken voor de afloop van de in de contracten opgenomen aflaadtermijn (28 februari 1993).

- 13 Weliswaar was een belangrijk deel van het goed geleverd of onderweg, maar volgens verzoekster werd duidelijk, dat de totale hoeveelheid niet kon worden geleverd vóór 28 februari 1993.

- 14 Op 19 februari 1993 riep Exportkhleb alle exporteurs bijeen voor een vergadering te Brussel. Tijdens deze vergadering, die plaatsvond op 22 en 23 februari 1993, verzocht Exportkhleb de exporteurs om nieuwe offertes uit te brengen voor de levering van wat zij noemde het „te verwachten restant”, dat wil zeggen de hoeveelheden waarvan redelijkerwijs kon worden verwacht, dat zij niet vóór 28 februari 1993 zouden worden geleverd. Volgens verzoekster was de koers van tarwe op de wereldmarkt tussen november 1992, de maand waarin de verkoopovereenkomst was gesloten, en februari 1993, de maand waarin nieuwe onderhandelingen werden gevoerd, aanzienlijk gestegen, namelijk van 132 USD in november 1992 tot 149,5 USD in februari 1993.

- 15 Na afloop van de onderhandelingen, tijdens welke de vennootschappen hun offertes moesten aanpassen aan de laagste offerte, dat wil zeggen 155 USD per ton, werd tussen Exportkhleb en haar wederpartijen overeenstemming bereikt over de verdeling van de nieuwe hoeveelheden die elke vennootschap zou leveren. De vennootschap Louis Dreyfus kreeg een contract voor 185 000 ton maaltarwe. Volgens dezelfde informele overeenkomst liep de termijn voor verschepping af op 30 april 1993.

- 16 Wegens de nijpende voedselsituatie in Rusland werd besloten, deze wijzigingen vast te leggen in een eenvoudig addendum bij de oorspronkelijke overeenkomst, dat volgens verzoekster gemakshalve werd gedateerd op 23 februari 1993, de datum van de vergadering te Brussel, ofschoon het naar verzoekster toegeeft eerst werd ondertekend in de derde week van maart.

- 17 Zich beroepend op de nieuwe met Exportkhleb overeengekomen voorwaarden en, volgens verzoekster, wegens de door de Russische organisatie gegeven mondelinge verzekering dat de Commissie de nieuwe wijzigingen zou aanvaarden, hervatte verzoekster op 4 maart 1993 de leveringen van tarwe met bestemming Rusland.

- 18 Op 9 maart 1993 deelde Exportkhleb de Commissie in de eerste plaats mee, dat de met vijf van haar leveranciers gesloten overeenkomsten waren gewijzigd, en in de tweede plaats, dat de aanstaande leveringen thans zouden geschieden tegen een prijs van 155 USD per ton (cif Free Out — Baltische havens), om te rekenen in ECU tegen een koers van 1,17418 (zijnde 132 ECU per ton).
- 19 Op 12 maart 1993 antwoordde de heer Legras, directeur-generaal Landbouw (DG VI), aan Exportkhleb, dat hij haar aandacht erop vestigde dat, aangezien de maximumwaarde van deze contracten reeds was vastgesteld bij het bericht van bevestiging van de Commissie en het totaalbedrag van de voor de tarwe beschikbare kredieten reeds bij contract was vastgelegd, de Commissie een dergelijk verzoek enkel kon accepteren, indien de totale waarde van de contracten dezelfde bleef, hetgeen kon worden bereikt door een overeenkomstige verlaging van de hoeveelheden die nog moesten worden geleverd. Hij voegde hieraan toe, dat de Commissie het verzoek om goedkeuring van de wijzigingen slechts in overweging kon nemen, indien door de VEB formeel daarom werd verzocht.
- 20 Volgens verzoekster is deze informatie aldus uitgelegd, dat de Commissie in beginsel instemde met de wijzigingen, onder voorbehoud van onderzoek voor officiële goedkeuring, zodra het dossier door de VEB zou zijn overgelegd. Om die reden is verzoekster voortgegaan met het laden van graan met bestemming Rusland.
- 21 Volgens verzoekster heeft de VEB de stukken met de nieuwe offertes en de contractwijzigingen formeel aan de Commissie voorgelegd op 23 en 26 maart 1993. Verzoekster stelt, dat zij op 5 april 1993 door Exportkhleb op de hoogte werd gesteld van de weigering van de Commissie om de wijzigingen van het oorspronkelijk gesloten contract goed te keuren, een weigering die was vervat in een brief die het lid van de Commissie dat is belast met landbouwvraagstukken, op 1 april 1993 aan de VEB had gezonden. Nog op 5 april 1993 besloot verzoekster de leveringen van tarwe stop te zetten.
- 22 De inhoud van de brief van 1 april 1993 kan worden samengevat als volgt. Het Commissielid R. Steichen liet weten, dat de Commissie, na onderzoek van de wijzigingen van de tussen Exportkhleb en bepaalde leveranciers gesloten contracten,

de wijzigingen betreffende de verschuiving van de leverings- en de betalingstermijnen kon aanvaarden. Hij stelde evenwel, dat „de omvang van de prijsverhogingen van dien aard is, dat de Commissie deze niet kan aanmerken als een noodzakelijke aanpassing, doch als een wezenlijke wijziging van de oorspronkelijk onderhandelde contracten beschouwt”. Hij vervolgde: „Het huidige prijsniveau op de wereldmarkt (eind maart 1993) verschilt in feite niet veel van het prijsniveau op de datum waarop de oorspronkelijke prijzen werden overeengekomen (eind november 1992).” Het Commissielid herinnerde eraan, dat de eis om een vrije mededinging tussen potentiële leveranciers alsmede de gunstigste aankoopcondities te waarborgen, één van de belangrijkste factoren voor de goedkeuring van de Commissie was. Na te hebben vastgesteld, dat de wijzigingen in casu rechtstreeks waren overeengekomen met de betrokken ondernemingen, zonder mededinging van andere leveranciers, concludeerde hij: „De Commissie kan dergelijke ingrijpende veranderingen niet goedkeuren als een loutere wijziging van bestaande contracten.” Het Commissielid verklaarde zich bereid, de wijzigingen betreffende de verschuiving van de leveringen en betalingen goed te keuren, op voorwaarde dat de normale procedure in acht zou worden genomen. Daarentegen gaf hij te kennen: „Indien het noodzakelijk mocht worden geacht om de prijzen of de hoeveelheden te wijzigen, moet worden onderhandeld over nieuwe contracten die overeenkomstig de gebruikelijke volledige procedure (met inbegrip van de indiening van ten minste drie offertes) ter goedkeuring aan de Commissie moeten worden voorgelegd.”

Het procesverloop en de conclusies van partijen

- 23 Onder deze omstandigheden heeft verzoekster bij op 9 juni 1993 ter griffie van het Hof neergelegd verzoekschrift het onderhavige beroep ingesteld, dat is ingeschreven onder nummer C-311/93.
- 24 Bij beschikking van 27 september 1993 heeft het Hof de zaak krachtens besluit 93/350/Euratom, EGKS, EEG van de Raad van 8 juni 1993 tot wijziging van besluit 88/591/EGKS, EEG, Euratom tot instelling van een Gerecht van eerste aanleg van de Europese Gemeenschappen (PB 1993, L 144, blz. 21), naar het Gerecht van eerste aanleg van de Europese Gemeenschappen verwezen.

- 25 De zaak is ter griffie van het Gerecht ingeschreven onder nummer T-485/93. Bij op 15 september 1993 ter griffie neergelegde akte heeft de Commissie een exceptie van niet-ontvankelijkheid opgeworpen.
- 26 Op rapport van de rechter-rapporteur heeft het Gerecht (Derde kamer) besloten zonder instructie tot de mondelinge behandeling over te gaan.
- 27 Partijen zijn gehoord in hun pleidooien en hun antwoorden op de vragen van het Gerecht ter openbare terechtzitting van 25 april 1996.
- 28 Verzoekster verzoekt het Gerecht:
- de beschikking van 1 april 1993 waarbij de Commissie heeft geweigerd de wijzigingen van het leveringscontract met Exportkheleb goed te keuren, nietig te verklaren;
 - te verklaren dat de Commissie fouten heeft begaan waarvoor zij aansprakelijk is;
 - de Commissie te veroordelen tot vergoeding van de door haar geleden materiële schade van 253 991,98 ECU aan gederfde interest, 1 347 831,56 ECU wegens het prijsverschil tussen het oorspronkelijke en het gewijzigde contract, 229 969,58 USD wegens verlies op de dekking voor de wisselkoers ECU/USD en 1 ECU wegens geleden immateriële schade;
 - de Commissie te verwijzen in de kosten van het geding.

- 29 In haar exceptie van niet-ontvankelijkheid verzoekt de Commissie het Gerecht:
- het beroep tot nietigverklaring niet-ontvankelijk te verklaren, daar verzoekster niet rechtstreeks wordt geraakt;
 - hetzij te verklaren, dat de bestreden beschikking geen aansprakelijkheid van de Commissie meebrengt, hetzij het beroep niet-ontvankelijk te verklaren, aangezien het een klacht betreft waarmee niet de niet-contractuele aansprakelijkheid van de Commissie in geding wordt gebracht;
 - verzoekster te verwijzen in de kosten van het geding.
- 30 In haar opmerkingen betreffende de exceptie van niet-ontvankelijkheid verzoekt verzoekster het Gerecht:
- de exceptie van niet-ontvankelijkheid, zowel wat het beroep tot nietigverklaring als het beroep wegens niet-contractuele aansprakelijkheid betreft, af te wijzen;
 - subsidiair, de exceptie te voegen met de zaak ten gronde;
 - het door verzoekster in haar eerdere schrifturen gevorderde volledig toe te wijzen.

De ontvankelijkheid van het verzoek tot nietigverklaring

Argumenten van partijen

- 31 De Commissie werpt een exceptie van niet-ontvankelijkheid op, op grond dat verzoekster door de bestreden handeling niet rechtstreeks wordt geraakt in de zin van artikel 173, vierde alinea, van het Verdrag.

- 32 Om te beginnen geeft de Commissie een uitvoerige beschrijving van het stelsel van de betrokken wettelijke regelingen en overeenkomsten. Haars inziens zijn deze regelingen van dien aard dat het beroep tot nietigverklaring niet-ontvankelijk is.
- 33 Het memorandum vormt volgens de Commissie de basis van de overeenkomst tussen de Gemeenschap en de Russische Federatie, op grond waarvan de lening is toegekend. In het Memorandum worden het bedrag van de lening (349 miljoen ECU) en de voorwaarden voor goedkeuring van de contracten vastgelegd.
- 34 Met betrekking tot de leningsovereenkomst merkt zij in de eerste plaats op, dat er geen aanleiding bestond ervan uit te gaan, dat de daarin voorziene faciliteit met ingang van 15 januari 1993 beschikbaar zou zijn, aangezien in artikel 4 is bepaald, dat deze slechts operationeel wordt wanneer diverse voorwaarden zijn vervuld, en in de tweede plaats dat de leningsovereenkomst haar geen enkele rol toebedeelt bij het sluiten van de leveringscontracten, waarvan zij slechts verifieert, of zij in aanmerking komen voor de communautaire lening.
- 35 Wat het eigenlijke documentaire krediet betreft, merkt de Commissie op, dat het onherroepelijke krediet weliswaar een juridisch bindende overeenkomst tot stand brengt tussen de bankier die het krediet opent en de debiteur, doch dat een dergelijke overeenkomst geen enkele verbintenis van de Gemeenschap bevat, dat de vordering tot betaling van de leverancier door de communautaire autoriteiten zal worden voldaan. Zoals bij ieder niet geconfirmeerd krediet leidt het door de bank geopende krediet enkel tot een potentiële verplichting van deze bank jegens de leverancier, aangezien diens aanspraak op betaling slechts ontstaat wanneer de vennootschap de documenten overlegt die aantonen dat de voor betaling noodzakelijke handelingen zijn verricht, bij voorbeeld de beladingsfacturen. De Commissie leidt hieruit af, dat de Gemeenschap derhalve geen enkele verplichting op zich neemt ten opzichte van de leverancier of zijn bank en merkt op, dat de Gemeenschap in de praktijk aan de bank van de leverancier weliswaar de terugbetaling toezegt na ontvangst van een bevredigend betalingsverzoek, doch dat deze toezegging in elk geval afhangt van de voorwaarde dat de gegevens in het bericht van bevestiging overeenkomen met die van het documentaire krediet, en dat deze toezegging bovenal slechts een verbintenis jegens de bank van de leverancier is, waaraan de

Gemeenschap slechts garandeert, dat aan de verplichting van de kredietopenende bank zal worden voldaan overeenkomstig het documentaire krediet. Het recht van een leverancier op betaling op grond van een niet geconfirmeerd documentair krediet geldt uitsluitend jegens de bank die het krediet heeft geopend, in casu de VEB.

- 36 Het met Exportkhleb gesloten leveringscontract werd volgens de Commissie ondertekend voordat het memorandum en de leningsovereenkomst tot stand waren gekomen en verzoekster had geen enkele invloed op de leningsovereenkomst en evenmin op de datum waarop de kredietopenende bank zou voldoen aan de voorwaarden voor de beschikbaarstelling van de lening.
- 37 Wat het bericht van bevestiging betreft, merkt de Commissie op, dat dit stuk is opgesteld volgens de bepalingen van de leningsovereenkomst en geen wijziging kon brengen in de tussen verzoekster en Exportkhleb overeengekomen contractuele voorwaarden.
- 38 De Commissie wijst nog op de overeenkomsten tussen dit systeem en het systeem dat de financiering van ontwikkelingsprojecten in het kader van de Overeenkomst van Lomé regelt. Zoals het Hof heeft gepreciseerd in het arrest van 10 juli 1984 (zaak 126/83, STS, Jurispr. 1984, blz. 2769), wordt in artikel 120 van de Overeenkomst van Lomé het beginsel vastgelegd, dat alleen de staten verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van de projecten en actieprogramma's. In dat verband zijn zij verantwoordelijk voor het uitwerken van, het onderhandelen over en het sluiten van de nodige contracten voor de tenuitvoerlegging van deze operaties. Hetzelfde geldt volgens de Commissie voor het systeem dat is ingevoerd om de invoer van tarwe te financieren, aangezien het memorandum bepaalt, dat de lening wordt verstrekt ter dekking van door de lener ter uitvoering van leveringscontracten afgegeven onherroepelijke documentaire kredieten. Volgens de Commissie is haar rol in het systeem van Lomé zelfs belangrijker dan in het systeem van de Ruslandlening, aangezien zij in het kader van deze lening niet betrokken is bij de gunning van het contract.
- 39 Volgens de Commissie wordt verzoekster door de litigieuze brief van 1 april 1993 niet rechtstreeks geraakt in de zin van artikel 173, vierde alinea, van het Verdrag. Deze brief beoogt niet, en kan ook niet beogen, de voorwaarden van de commer-

ciële overeenkomst tussen verzoekster en Exportkhleb te wijzigen. De rol van de Commissie is uitsluitend, na te gaan, of aan de in de teksten gestelde financieringsvoorwaarden is voldaan, en zo ja, tot uitbetaling van de Ruslandlening te machtigen. Het is niet haar taak, de commerciële overeenkomst „geldig te verklaren”. De brief van de Commissie heeft enkel tot gevolg, dat de lening niet meer kan worden gebruikt om tarweleveranties volgens de gewijzigde contractvoorwaarden te betalen.

- 40 De Commissie verwijst hiervoor naar het reeds aangehaalde arrest STS, waarin soortgelijke problemen in het kader van de Overeenkomst van Lomé aan de orde kwamen en waarvan de oplossing dus ook op deze zaak zou kunnen worden toegepast.
- 41 De Commissie concludeert, dat evenals zijzelf een derde partij is bij de verkoopovereenkomst tussen de onderneming uit de Gemeenschap en de Russische bevoegde instantie, de onderneming een derde partij is bij de leningsovereenkomst. Onder die omstandigheden kan verzoekster niet rechtstreeks worden geraakt in de zin van artikel 173, vierde alinea, van het Verdrag.
- 42 Verzoekster beklemtoont, dat de Commissie een zeer belangrijke rol heeft gespeeld bij de totstandkoming van de overeenkomst tussen haar en Exportkhleb. Deze rol wordt volgens haar ook uitdrukkelijk erkend in alle toepasselijke teksten: het Memorandum, verordening nr. 1897/92, alsook de leningsovereenkomst, blijkens welke voor de financiering van de overeenkomsten voor de levering van tarwe de goedkeuring van de Commissie vereist is. De Commissie kan derhalve niet stellen, dat zij de contracten niet behoefde „geldig te verklaren”. Voorts beklemtoont verzoekster, dat in de bestreden beschikking van 1 april 1993 de in de gemeenschaps teksten voorziene goedkeuringsprocedure uitdrukkelijk wordt vermeld, en dat het door verzoekster gesloten leveringscontract in de bijlage bij de beschikking is geciteerd. Het is derhalve volgens verzoekster ingevolge deze teksten wel degelijk aan de Commissie, het leveringscontract tussen verzoekster en Exportkhleb goed te keuren; de weigering de wijzigingen goed te keuren raakt verzoekster dan ook rechtstreeks.
- 43 Bovendien zou de Commissie in de praktijk een zeer belangrijke rol hebben gespeeld bij de gunning van de verkoopovereenkomst, doordat zij zowel bij verzoekster als bij Exportkhleb heeft geïntervenieerd. Wat verzoekster betreft, heeft

de Commissie in januari 1993 om bepaalde noodzakelijke informatie verzocht alvorens de oorspronkelijke overeenkomst goed te keuren en heeft zij in mei 1993 te Brussel een vergadering gehouden met de vertegenwoordigers van het Comité van de graan- en veevoederhandel in de EG (Coceral), waarvan verzoekster lid is. Wat Exportkhleb betreft, vestigt verzoekster de aandacht op de tussen de Commissie en Exportkhleb gewisselde brieven van 9 en 12 maart 1993. Zo de opvatting van de Commissie dat de Russische vertegenwoordiger haar enige gesprekspartner was, juist is, had dit soort interventies niet mogen plaatsvinden.

- 44 Verzoekster betwist, dat de rechtspraak van het Hof in het kader van de Overeenkomst van Lomé op de onderhavige zaak kan worden toegepast. In casu is het immers de Commissie en niemand anders die weigert een reeds gesloten contract tussen de onderneming en de Russische handelsvertegenwoordiger goed te keuren, terwijl in de betrokken zaken het contract nog niet was gesloten. Bovendien heeft de Commissie rechtstreeks bij de partijen bij de overeenkomst geïntervenieerd.
- 45 Volgens verzoekster kan echter met meer recht een parallel worden getrokken met het arrest van 13 mei 1971 (gevoegde zaken 41/70, 42/70, 43/70 en 44/70, International Fruit Company e. a., Jurispr. 1971, blz. 411); in de eerste plaats is voor het leveringscontract immers, gezien de opschortende voorwaarden, uitdrukkelijk de goedkeuring van de Commissie vereist, en in de tweede plaats verkeert de VEB in een soortgelijke situatie als de nationale autoriteiten in die zaak, dat wil zeggen dat zij ten aanzien van de beschikking van de Commissie over geen enkele beoordelingsvrijheid beschikt. Door deze beschikking, die ten opzichte van verzoekster tot rechtstreeks gevolg heeft, dat het contract niet geldig wordt verklaard en dat verzoekster daardoor de tarweleveringen niet betaald krijgt tegen de in het contract vastgelegde voorwaarden, met name wat het communautair krediet betreft, wordt verzoekster dan ook rechtstreeks geraakt.

Beoordeling door het Gerecht

- 46 Volgens artikel 173, vierde alinea, van het Verdrag kan iedere natuurlijke of rechtspersoon beroep instellen tegen beschikkingen die, hoewel genomen in de vorm van een beschikking gericht tot een andere persoon, hem rechtstreeks en individueel raken.

- 47 Derhalve moet worden nagegaan, of verzoekster door de brief van 1 april 1993 van de Commissie aan de VEB rechtstreeks en individueel wordt geraakt.
- 48 Om te beginnen stelt het Gerecht vast, dat de Commissie niet heeft betwist, dat verzoekster individueel wordt geraakt. Gelet op de omstandigheden van het onderhavige geval meent het Gerecht, dat enkel behoeft te worden onderzocht, of verzoekster door de in geding zijnde beschikking rechtstreeks wordt geraakt.
- 49 In dit verband dient te worden vastgesteld, dat door de communautaire regelgeving en de tussen de Gemeenschap en de Russische Federatie gesloten overeenkomsten een verdeling van bevoegdheden tot stand is gebracht tussen de Commissie en de vertegenwoordiger die door de Russische Federatie is gemachtigd om tarwe aan te kopen. Het is immers de taak van deze vertegenwoordiger, in casu Exportkhleb, om via een aanbesteding de contractpartner te kiezen, te onderhandelen over de contractvoorwaarden en de overeenkomst te sluiten. Aan de Commissie is enkel de rol toebedeeld, na te gaan of aan de voorwaarden voor de financiering door de Gemeenschap is voldaan en, in voorkomend geval, voor de betaling van de lening vast te stellen dat deze overeenkomsten voldoen aan het bepaalde in besluit 91/658 en de met de Russische Federatie gesloten overeenkomsten. De Commissie dient het commerciële contract derhalve niet te toetsen aan andere criteria dan de zojuist genoemde.
- 50 Dit betekent, dat er uitsluitend een rechtsverhouding bestaat tussen de onderneming waaraan een contract wordt gegund, en haar wederpartij, Exportkhleb, die door de Russische Federatie is gemachtigd tot het sluiten van contracten voor de aankoop van tarwe. De Commissie onderhoudt slechts rechtsbetrekkingen met de lener, te weten de financieel vertegenwoordiger van de Russische Federatie, de VEB, die haar de commerciële contracten ter goedkeuring voorlegt en tot wie de beschikking van de Commissie ter zake is gericht.
- 51 Derhalve moet worden beklemtoond, dat de tussenkomst van de Commissie geen invloed heeft op de rechtsgeldigheid van het tussen verzoekster en Exportkhleb gesloten commerciële contract en geen wijziging brengt in de contract-

voorwaarden, met name betreffende de tussen partijen overeengekomen prijzen. Los van het besluit van de Commissie om de contracten niet als conform de toepasselijke bepalingen te erkennen, blijft de op 23 februari 1993 door de partijen in hun contract van 28 november 1992 aangebrachte wijziging derhalve geldig in de tussen hen overeengekomen bewoordingen.

- 52 Het feit dat de Commissie met verzoekster of Exportkhleb contact heeft gehad doet niet af aan deze beoordeling van de rechten en verplichtingen die voor elk van de betrokken partijen voortvloeien uit de toepasselijke wettelijke regelingen en overeenkomsten. Ten aanzien van de ontvankelijkheid van het beroep tot nietigverklaring merkt het Gerecht bovendien op, dat uit de briefwisseling waarop verzoekster zich beroept, niet blijkt dat de Commissie buiten haar rol is getreden. Zo wordt in de brief van de Commissie van 12 maart 1993 aan Exportkhleb uitdrukkelijk meegedeeld, dat door de VEB om de wijzigingen formeel moet worden verzocht. Ook hadden de gestelde contacten tussen de Commissie en verzoekster in januari 1993 uitsluitend tot doel, te bewerkstelligen dat de partijen in hun contract een onontbeerlijke voorwaarde voor de conformverklaring zouden opnemen, maar het werd aan de partijen overgelaten om hun contract te wijzigen indien zij voor de voorziene financiering in aanmerking wilden komen. Ten slotte is het feit dat de Commissie enkele weken na de vaststelling van de beschikking te Brussel met verzoekster een vergadering heeft belegd teneinde haar standpunt uiteen te zetten, geen element waardoor wordt aangetoond dat verzoekster door deze beschikking rechtstreeks wordt geraakt.

- 53 Voorts kan de VEB weliswaar, wanneer zij van de Commissie een beschikking ontvangt waarin wordt vastgesteld dat het contract niet in overeenstemming is met de toepasselijke bepalingen, geen documentair krediet openen waarvoor een communautaire garantie geldt, maar dit neemt niet weg dat, zoals hiervoor is vastgesteld, noch de geldigheid van het tussen verzoekster en Exportkhleb gesloten contract, noch de voorwaarden daarvan door de beschikking worden aangetast. Dienaangaande moet worden beklemtoond, dat de beschikking van de Commissie niet in de plaats treedt van een beslissing van de Russische autoriteiten, aangezien de Commissie alleen bevoegd is, de conformiteit van de contracten te onderzoeken met het oog op de financiering door de Gemeenschap.

54 Ten slotte moet worden opgemerkt, dat verzoekster niet kan staven dat zij rechtstreeks door de in geding zijnde beschikking wordt geraakt, met een beroep op het feit dat in de commerciële contracten een opschortende voorwaarde voorkomt, volgens welke de uitvoering van het contract en de betaling van de prijs afhankelijk zijn van de erkenning van de Commissie dat aan de voorwaarden voor uitbetaling van de communautaire lening is voldaan. Een dergelijke voorwaarde is immers een verband dat de partijen bij een overeenkomst wensen te leggen tussen de overeenkomst die zij sluiten en een toekomstige onzekere gebeurtenis, die enkel indien zij intreedt hun overeenkomst bindende werking zal verlenen. Het Gerecht is van oordeel, dat de ontvankelijkheid van een beroep krachtens artikel 173, vierde alinea, van het Verdrag niet afhankelijk kan worden gemaakt van de wil van partijen. Dientengevolge moet verzoeksters argument worden afgewezen.

55 Gezien het voorgaande, acht het Gerecht verzoekster niet rechtstreeks geraakt in de zin van artikel 173, vierde alinea, van het Verdrag door de tot de VEB gerichte beschikking van de Commissie van 1 april 1993. Mitsdien moet het tegen deze beschikking ingestelde beroep tot nietigverklaring niet-ontvankelijk worden verklaard.

De ontvankelijkheid van de vordering tot schadevergoeding

Argumenten van partijen

56 De Commissie stelt in de eerste plaats, dat de brief van 1 april 1993 niet in strijd is met de bepalingen van de leningsovereenkomst, zodat haar geen onwettig gedrag kan worden verweten, waardoor zij aansprakelijk zou zijn, zeker niet jegens een persoon die door deze beschikking niet rechtstreeks wordt geraakt.

57 Ofschoon het Hof volgens de Commissie het beginsel heeft bevestigd dat het beroep tot schadevergoeding autonoom is ten opzichte van het beroep tot nietigverklaring (arrest Hof van 28 april 1971, zaak 4/69, Lütticke, Jurispr. 1971, blz. 325, r. o. 6, waarin het Hof zou zijn teruggekomen op de uitspraak in zijn arrest van 15 juli 1963, zaak 25/62, Plaumann, Jurispr. 1963, blz. 205; alsook arrest

Hof van 10 juli 1985, zaak 118/83, CMC, Jurispr. 1985, blz. 2325, r. o. 31), is het beroep tot schadevergoeding toch niet-ontvankelijk, wanneer de vordering in werkelijkheid geen betrekking heeft op schadevergoeding, maar gericht is tegen de geldigheid van de handeling. In casu is het verzoekster volgens de Commissie er slechts om te doen, langs de weg van schadevergoeding dezelfde prijs te verkrijgen als zij zou hebben gekregen indien de Commissie de contractwijzigingen had goedgekeurd, zodat de vordering een poging is om de vereisten van artikel 173 van het Verdrag te omzeilen.

- 58 De Commissie herinnert eraan, dat een groot deel van de leveringen waarvoor verzoekster schadevergoeding vordert, heeft plaatsgehad nog voordat de VEB de Commissie om goedkeuring van de wijzigingen had verzocht. Uitsluitend op basis van de met Exportkhléb overeengekomen contractuele verplichtingen kan verzoekster van deze laatste betaling van het door haar gevorderde prijsverschil verkrijgen. De Commissie kan niet worden aangesproken voor een contractbreuk van Exportkhléb of de VEB, zolang de Gemeenschap zich nog niet had verbonden met betrekking tot het documentaire krediet.
- 59 Volgens verzoekster heeft het Hof in het arrest Lütticke (reeds aangehaald) het beginsel geformuleerd, dat het beroep tot schadevergoeding autonoom is ten opzichte van het beroep tot nietigverklaring, hetgeen nadien herhaaldelijk is bevestigd (met name arrest CMC, reeds aangehaald, en arrest Hof van 26 februari 1986, zaak 175/84, Krohn, Jurispr. 1986, blz. 753). Indien het beroep tot nietigverklaring niet-ontvankelijk is of er geen beroep tot nietigverklaring is ingesteld, betekent dit derhalve niet dat geen beroep tot vaststelling van aansprakelijkheid kan worden ingesteld (arresten STS en Krohn, reeds aangehaald). Wanneer een beroep tot schadevergoeding tegelijk met een beroep tot nietigverklaring wordt ingesteld, is verder de ontvankelijkheid van eerstgenoemd beroep niet afhankelijk van die van laatstgenoemd beroep (arrest CMC, reeds aangehaald, en arrest Hof van 17 mei 1990, zaak C-87/89, Sonito e. a., Jurispr. 1990, blz. I-1981).
- 60 Het Hof zou evenwel tegen „misbruik van procedure” hebben willen optreden, door acties tot vaststelling van aansprakelijkheid niet-ontvankelijk te verklaren die waren ingesteld terwijl de verzoeker, die bevoegd was in rechte nietigverklaring van de schadeveroorzakende handeling te vorderen, het recht om een dergelijk beroep in te stellen, had verwerkt (arrest Hof van 15 december 1966, zaak 59/65,

Schreckenbergh, Jurispr. 1966, blz. 779). In het arrest Krohn (reeds aangehaald) heeft het Hof vervolgens gepreciseerd, dat de Plaumann-rechtspraak waarop de Commissie zich beroept, enkel het uitzonderlijke geval betrof dat een beroep tot schadevergoeding strekt tot betaling van een bedrag dat precies overeenkomt met het bedrag van heffingen die de verzoeker ter uitvoering van een individueel besluit heeft betaald, zodat het beroep tot schadevergoeding in werkelijkheid strekt tot opheffing van dit individuele besluit.

- 61 Verzoekster is evenwel van mening, dat haar beroep tot schadevergoeding niet als misbruik van procedure kan worden aangemerkt, en wel om twee redenen.
- 62 In de eerste plaats is het beroep tot nietigverklaring tegen de beschikking van 1 april 1993 naar behoren ingesteld en kan haar verzoek om schadevergoeding niet worden beschouwd als een poging om de vereisten van artikel 173 van het Verdrag te omzeilen.
- 63 In de tweede plaats heeft haar beroep tot schadevergoeding een zelfstandige grond en een zelfstandig doel. Anders dan de Commissie verklaart, bestaat de door verzoekster gestelde onrechtmatigheid niet in de niet-nakoming van contractuele verplichtingen door de Russische partij, maar vindt deze haar oorsprong in het onrechtmatig handelen van de Commissie bij de vaststelling van de beschikking, waarvan overigens de wettigheid wordt bestreden. Het beroep tot schadevergoeding is immers enerzijds gebaseerd op de grove beoordelingsfout die de Commissie heeft begaan bij de toepassing van de wettelijke voorwaarden die waren gesteld aan de goedkeuring van het leveringscontract tussen Exportkhléb en verzoekster, en anderzijds op de schending door de Commissie van het vertrouwensbeginsel. De actie tot schadevergoeding heeft dus ten opzichte van het beroep tot nietigverklaring een zelfstandig doel, aangezien daarmee niet de opheffing van een bepaalde maatregel wordt beoogd, maar de vergoeding van de schade die verzoekster door de twee bovengenoemde onrechtmatige handelingen heeft geleden. Ten slotte blijkt het zelfstandig karakter van het beroep uit het feit dat verzoekster niet enkel betaling van de prijs vordert die zij had kunnen krijgen indien de Commissie wijziging nr. 4 had goedgekeurd (te weten 1 347 831,56 ECU), maar ook vergoeding van de schade die zij heeft geleden op de dekking van de wisselkoers ECU/USD (te weten 229 969,58 USD). Verzoekster wijst er met nadruk op, dat de Commissie op dit punt niet heeft geantwoord.

- 64 Tot slot stelt verzoekster, dat het argument van de Commissie, dat de beschikking van 1 april 1993 volstrekt wettig is geweest, niet de ontvankelijkheid van het beroep tot schadevergoeding betreft maar een argument ten gronde is.

Beoordeling door het Gerecht

- 65 Het Gerecht stelt vast, dat de Commissie in wezen drie argumenten aanvoert tot staving van de niet-ontvankelijkheid van de vordering tot vergoeding van de materiële schade die verzoekster als gevolg van de beschikking van 1 april 1993 zou hebben geleden. In de eerste plaats zou de beschikking volstrekt wettig zijn; in de tweede plaats zou de Commissie niet kunnen worden aangesproken voor een tekortkoming in de nakoming van de overeenkomst door Exportkhléb of de VEB, terwijl zij zich nog in geen enkel opzicht had gebonden; ten slotte zou in casu het beroep tot schadevergoeding niet autonoom zijn ten opzichte van het beroep tot nietigverklaring.
- 66 Het Gerecht merkt om te beginnen op, dat de argumenten betreffende de wettigheid van de beschikking en een tekortkoming in de nakoming van de overeenkomst door een van de Russische partijen de zaak ten gronde betreffen en geen reden voor een niet-ontvankelijkheid kunnen zijn.
- 67 In de tweede plaats herinnert het Gerecht eraan, dat volgens vaste rechtspraak de schadevergoedingsactie bedoeld in de artikelen 178 en 215, tweede alinea, van het Verdrag, een zelfstandig rechtsmiddel is met een eigen functie in het stelsel der beroepsmogelijkheden (arrest Krohn, reeds aangehaald, r. o. 26). Derhalve brengt de niet-ontvankelijkheid van een beroep tot nietigverklaring in beginsel niet de niet-ontvankelijkheid van een beroep tot vergoeding van beweerdelijk geleden schade mee.
- 68 Bij wijze van uitzondering op het hiervoor vermelde beginsel is evenwel geoordeeld, dat de niet-ontvankelijkheid van de vordering tot nietigverklaring wel de niet-ontvankelijkheid van de vordering tot schadevergoeding meebrengt, wanneer

het beroep tot schadevergoeding in werkelijkheid strekt tot intrekking van een definitief geworden individuele beschikking (arrest Krohn, reeds aangehaald, r. o. 33, en arrest Gerecht van 15 maart 1995, zaak T-514/93, Cobrecaf, Jurispr. 1995, blz. II-621, r. o. 59), zodat het misbruik van procedure oplevert. De bewijslast voor een dergelijk misbruik van procedure rust op degene die dit misbruik stelt.

- 69 In casu is het Gerecht van oordeel, dat de Commissie niet aan deze verplichting heeft voldaan. Enerzijds heeft verweerster immers slechts gesteld, dat het verzoekster er enkel om te doen was, dezelfde prijs te verkrijgen als zij zou hebben gekregen indien de Commissie de contractwijziging had goedgekeurd. Anderzijds kan, gelijk het Hof in het arrest CMC (reeds aangehaald) inzake een aanbesteding in het kader van de Overeenkomst van Lomé heeft verklaard, in een situatie als de onderhavige niet worden uitgesloten, dat derden schade kunnen lijden door handelingen of gedragingen van de Commissie, haar diensten of personeelsleden. Eenieder die stelt door zulke handelingen of gedragingen te zijn geschaad, dient derhalve de mogelijkheid te hebben om beroep in te stellen, op voorwaarde dat de aansprakelijkheid wordt bewezen, dat wil zeggen het bestaan van een schade veroorzaakt door een aan de Gemeenschap toe te rekenen onrechtmatige handeling of gedraging (arrest CMC, reeds aangehaald, r. o. 31).
- 70 Gelet op al deze elementen moet de vordering tot vergoeding van de materiële schade die verzoekster door de beschikking van de Commissie stelt te hebben geleden, ontvankelijk worden verklaard.

De ontvankelijkheid van de vordering tot vergoeding van de immateriële schade

- 71 In haar exceptie van niet-ontvankelijkheid heeft de Commissie niet geconcludeerd ten aanzien van het verzoek tot toekenning van 1 ECU wegens de immateriële schade die verzoekster zou hebben geleden door de verklaringen van de directeur-generaal van DG VI, dat verzoekster bij de onderhandeling over de addenda in februari 1993 zou hebben deelgenomen aan onwettige praktijken.

- 72 Ter terechtzitting heeft zij evenwel betoogd, dat dit verzoek niet-ontvankelijk diende te worden verklaard, op grond dat het evenmin als het verzoek tot vergoeding van de materiële schade een zelfstandig karakter heeft ten opzichte van het beroep tot nietigverklaring, alsmede dat het een nieuw soort van verzoek betreft dat ertoe zou kunnen leiden dat het Gerecht, indien het de andere beroepen niet-ontvankelijk zou verklaren, uitspraak doet op een verzoek tot toekenning van slechts één ECU.
- 73 In de eerste plaats constateert het Gerecht, dat het beroep tot schadevergoeding is gebaseerd op een gestelde gedraging van de Commissie, welke onderscheiden is van de handeling waarvan bovendien nietigverklaring wordt verzocht. Onder deze omstandigheden kan het beroep tot schadevergoeding niet in feite de intrekking van deze handeling beogen. Derhalve is het argument van de Commissie kennelijk ongegrond.
- 74 In de tweede plaats is het Gerecht van oordeel, dat het feit dat een bepaald soort van verzoek nieuw zou zijn, op zichzelf geen grond van niet-ontvankelijkheid, wanneer overeenkomstig artikel 215, tweede alinea, van het Verdrag de vordering strekt tot aansprakelijkstelling van de Gemeenschap wegens een gedraging die de Commissie of haar diensten zouden hebben gepleegd. Het bedrag van de door verzoekster gevorderde schadevergoeding kan evenmin een niet-ontvankelijkheidsgrond zijn, maar hangt samen met de beoordeling van de omvang van de gestelde schade.
- 75 Mitsdien moet ook de vordering tot vergoeding van de door verzoekster gestelde immateriële schade ontvankelijk worden verklaard.

Kosten

- 76 Ingevolge artikel 87, lid 1, van het Reglement voor de procesvoering wordt ten aanzien van de proceskosten beslist in het arrest of de beschikking waardoor een einde komt aan het geding.

